

SUSAN BORDO

Den slanka kroppens budskap

Både anorexia och fetma har sina rötter i konsumtionskulturens symboliska önskningsar. Anorexi är en extrem utveckling av förmågan till själför-säkelse. Fetma visar däremot på en kapitulation inför begäret. Själfkontroll brukar kodas som maskulint medan hunger – liksom sexualitet – kodas som feminint. Det slanka kroppsidealet kan alltså tolkas som kvinnornas avstånds-tagande från en reproduktiv förutbestämning.

Under senviktorsansk tid började, troligen för första gången i västvärlden, de som hade råd att äta sig mätta att systematiskt minska sitt matintag för att följa ett estetiskt ideal¹. Visserligen hade andra kulturer "fört diet". Den aristokratiska grekiska kulturen gjorde en vetenskap av att ställa upp regler för ätandet som en väg mot självbehärskning och måttlighet.² Fastan, vars syfte var att rena anden och tygla kroppens begär, var central i den kristna religionsutövningen under medeltiden.³ Dessa former av "bantning" kan helt klart ses som medel för utvecklingen av ett "jag" – ett "inre jag" för de kristna eller ett "yttre jag" för antikens greker – tänkt som en arena där de bästa betingelserna skulle skapas för att utveckla de högsta egenskaperna hos människan. Att fasta och leva som asket var därför bara tänkbart för de utvalda aristokrater eller präster som ansågs kunna uppnå detta höga andliga tillstånd. Emellertid blev det under senare delen av artonhundratalet medelklassen som utövade kroppsbehärskningsriten, och omsorgen om det rätta matintaget kom att knytas till ansträngningen att nå en idealisk kroppsvikt eller kropps-kontur; det blev en fråga om "kropp" snarare än "själ". Fettet, snarare än lusten eller begäret, blev den fiende man förklarade krig emot, och man började mäta sin framgång i siffrorna på vägen snarare än i graden av behärskning av impulser och överdåd. "Slankhetens tyranni" (som Kim Chernin har kallat det⁴) hade börjat sitt segertåg i medelklassen (särskilt bland kvinnorna), och därmed startade också framställningen av en

mängd olika medel och metoder – bantning och motion, och senare kemiska preparat och kirurgiska ingrepp – som syftade till rent kroppslig förändring.

Massmedial fokusering på hetsätning och anorexia

Numera har vi blivit klart medvetna om den stora och brokiga floran av viktminskningsmedel och -metoder som finns, och de industrier som uppstått kring dem. Om det existerar ett kritiskt medvetande hos folk i allmänhet, verkar det dock som om detta mest fokuserats på det som verkar sjukt eller extremt (vilket inte är förvånande), på den olyckliga minoritet som blir "besatt", som "går för långt". I TV visas program om de sorgliga följderna av magsäcksförminskning, bypass-operationer i tarmsystemet, enbart flytande föda och ett tränande och motionerande som blivit ett tvångsbeteende. I dampresen varnar man för riskerna med fettborttagande operationer och fettsugning. Marknaden svämmar över av böcker och artiklar om hetsätning och anorexia. Massmedias framställning av problemet med åstörningar är ofta makaber och sensationsbetonad; tittare och läsare skall läsa att flämta vid åsynen av skelettnagra kroppar eller detaljerade listor över vad en hetsätare kan sätta i sig under ett bulimianfall. Sådana presentationer föranleder kommentaren att det tydligen finns en koppling mellan åskådarna ("normala människor") och de som förevisas ("underliga djur"). Om publiken känner igen sig i de

uppträdandes beteende eller redovisade upplevelser, kommer de att se sig själva som "sjuka" eller onormala.

Det är klart att mycket av beteendet är onormalt, inte minst på grund av vad det kostar offret i reda pengar. Men intresset för övervikt och bantning är inte onormalt.⁷ I själva verket kan det vara så att sysslandet med detta fungerar som en av vårt århundrades mest kraftfulla "normaliserande" strategier, eftersom det säkrar tillväxten av självreglerande och självdisciplinerande "undersåtar", som är känsliga för varje avsteg från den sociala normen och inställda på att förbättra och förändra sig själva för att uppfylla dessa normer.⁸ Ser man det så, kan fokuseringen på "sjuklighet", funktionsfel, olycka, oväntad katastrof och avvikande beteende dölja den normaliserande funktionen hos metoderna för bantning och kroppsbehärsning. För kvinnor, som på ett mera genomgripande och allsidigt sätt är underkastade denna kontroll, kan fokuseringen på "sjukligt tillstånd" (om den inte ingår i en politisk analys) mörklägga en välkänd strategi när det gäller att reproducera genusordningen i samhället.

Kroppens politiska anatomi

Denna artikel är en del av en analys av vår tids intresse för den slanka kroppen – inom ett modernt, "normaliserande" maktmaskineri i allmänhet, och särskilt som det fungerar för att reproducera genusordningen. För denna större analys använder jag Foucaults distinktion mellan de två arenorna för den sociala konstruktionen av den moderna kroppen – "den uppfattbara kroppen" och "den användbara kroppen": I det första fallet den symboliska platsen och i det andra fallet den konkreta direkta platsen för social kontroll, genom vilken kulturen förvandlas till automatisk, vanemässig kroppsliq aktivitet. Den "uppfattbara kroppen" innefattar de vetenskapliga, filosofiska och estetiska symbolbilderna av kroppen, normer för skönhet, modeller för hälsa och så vidare. Dessa symboliska bilder kan emellertid också uppfattas som om de legitimerade en samling prakti-

ska regler och föreskrifter (några explicita, andra implicita) genom vilka den levande kroppen "tränas, formas, lyder och svarar...", dvs blir socialt anpassad och "användbar"⁹. 1600-talets filosofiska föreställning om kroppen som en maskin kan både påstås spegla ett alltmer automatiskt produktivt arbetsmaskineri och ge en metafysisk och teknisk modell för detta.

Förståelsen av den slanka kroppens "politiska anatomi" (som Foucault skulle ha uttryckt det) kräver en undersökning av både den "användbara" och den "uppfattbara" arenan – frågor om rutinerna eller "de praktiska övningarna" när det gäller bantning och motion som bestämmer hur subjekten organiserar tid, plats och erfarenheter av "embodiment"; samt i vår bildberusade kultur, frågor om de populära bilder som gör budskapet synligt, symboliserar det, kodar det metaforiskt och överför det. Mitt övergripande argument är att man måste ge akt på vad folk verkligen gör när man vill utvärdera kroppens roll i samband med maktrelationer. Med tanke på detta borde vi samerligen bli "politiskt" berörda av statistik som visar hur många unga flickor (80 procent av nioåringarna i en studie¹⁰) som i sitt dagliga liv styrs av att hängivet följa olika bantningsprogram. Min artikel kommer emellertid att behandla den normaliserande rollen hos bantning och motion via en undersökning av den symboliska kroppen – den kulturbetingade föreställningen om idealisk slankhet – som nu i allt högre grad mer än ras och etnicitet är den dominerande standardmodellen för kroppen i vår kultur¹¹. Särskilt kommer jag att följa Mary Douglas när hon säger att bilder av "mikrokosmos" – den fysiska kroppen – symboliskt kan återge den basala sårbarheten och rädslan hos makrokosmos – "sambällskroppen".¹² Jag kommer att gå närmare in på detta genom att "avläsa" meningen (som om det vore en text på vilken kulturen symboliskt har "skrivit" något) i vissa dominerande företeelser som i vår tid har samband med strävan efter en slank kropp.¹³

Att tolka kulturella symbolbilder är svårt – särskilt om man betänker de stora variationerna i etnicitet, ras och klass som betydelse-

mässigt drar åt olika håll i det dominerande och normaliserande bildspråket. Även på nivån homogeniserande bildspråk (mitt huvudintresse i denna artikel) har vår tids slankhetsideal många varianter och en mångfald betydelser, ofta motsägande. För att bara ge ett exempel så ger en granskning av bilder och text i moderna modeannonser ett intryck av att dagens pojkaktiga kroppsideal liksom på 1920-talet symboliserar en ny frihet, en befrielse från bördan av det traditionella reproduktiva kvinnolivet. Men när samma smala kvinnokropp avbildas i poser som ställer den i kontrast mot de svällande musklerna och kraften hos det moderna manliga kroppsidealet, framträder nya betydelser. I dessa köns motsatta poser får man ett starkt intryck av att det finns ett underliggande budskap om den späda kvinnans bräcklighet, försvarslöshet och maktlöshet inför den målmedvetna manliga ockupationen av det sociala rummet.

Det är självfallet inte möjligt för en kulturanalytiker att inom ramen för en enda artikel allsidigt tolka slankhetens betydelse, och jag vill därför istället försöka föra ett resonemang kring några drag i den kulturkontext som utgör grogrunden för de allt vanligare "matproblemen" – anorexia, bulimi och fetma. Första steget i detta resonemang är att gå närmare in i det nutida slankhetsidealet för att visa den ångest och de moraliska värderingar som finns i denna idealbild – värderingar som handlar om vad som är rätt och fel i kontrollen av impulser och begär. I samband med detta beskriver jag en grundläggande skillnad mellan två olika symboliska funktioner hos kroppens utseende och omfång; nämligen 1. kroppen som tecken på social ställning, dvs en markör av social status och könsroll; och 2. kroppen som yttre indikation på ett inre "själstillstånd". Därefter diskuterar jag, med stöd av Robert Crawfords viktiga arbete, konsumentkulturens "makrokropp" för att visa hur den "rätta" kontrollen av lust och begär i den kulturen egentligen kräver en oförenlig "dubbelbindning" i personligheten och oundvikligen alstrar en instabil bulimisk personlighetstyp som norm, förutom de kontrasterande ytterligheterna

fetma och självsvält.¹² Detta visar enligt min mening på motsägelserna inom "sambhällskroppen" – motsägelser som gör det till en ständig och i grunden omöjlig uppgift i vår kultur att själv styra sitt liv. Sist och slutligen sätter jag in det sociala könet i denna symboliska ram, och visar hur även andra influenser (kulturens manövrerande av kvinnors lust och begär å ena sidan, och kvinnors flykt från ett rent reproduktivt liv å den andra) har bidragit till att en slank kropp blivit det moderna kvinnoidealet.

Den slanka kroppen och vår tids ångest

I ett TV-program fick ett antal tioåriga pojkar se bilder av fotomodeller. Modellerna var smala som stickor. Dock poserade de på ett sådant sätt att kroppen sköt ut något vid höften – på grund av modellens rörelse blev det en liten utbuktning där, som naturligt och oundvikligt är, om inte kroppen är skelettmager eller mycket senig. Vi böjer oss ner, vi sätter oss och fett och muskler samlar sig på vissa ställen. Pojkarna pekar på höfterna och säger med avsky i rösten att modellerna är "tjocka". När jag såg programmet, blev jag förfärad över pojkarnas reaktion. Ända kunde jag inte neka till att även jag blev häpen över mitt eget synintryck när jag åter såg vissa filmer från 1970-talet: de kvinnokroppar som jag minns som så slanka och vältrimmade verkade nu lösa och slappa i hullet. Vikten var inte det avgörande i denna förändrade syn – det var inte mina normer som hade ändrats så att jag föredrog magrare kroppar – det var snarare att jag förväntade mig stramare, jämnare, mera "trimmade" figurer.

Anorektikerns kritik av sin egen kropp är vanligtvis också inriktad på de mjuka, utbuktande delarna (vanligen magen) snarare än på kroppen som helhet. Karen, huvudpersonen i *Dying to Be Thin*, försöker skingra myten, som hon ser den, om att anorektikern "missuppfattar" sin kropp och ser den som tjock, även om den är utmärkt:

Jag hoppas att jag uttrycker mig rätt nu, för det här är viktigt. Ni måste förstå. Jag uppfattar inte hela min kropp som tjock. När jag ser mig i spegeln, ser jag inte en tjock person. Jag ser vissa delar av mig själv som är verkligen smala. Som armar och ben. Men jag vet att i samma ögonblick som jag äter vissa saker så sväller min mage upp och jag blir tjock som en gris. Jag vet att den späms ut. Och det är vidrigt. Det är det som jag håller för mig själv – klamrar mig fast vid.¹³

Eller Barbara:

Ibland ser min kropp så plufsigt ut så jag vill inte stå upp och klä på mig. Jag tycker att den ser snygg ut i exakt två dagar varje månad: för det mesta den åttonde och nionde dagen efter mens. Alla andra dagar ser mina bröst och min mage ut som hemska knölar, svulster, bulor. Min kropp kan slå till när som helst; det är en oberäknelig massa fett och kött.¹⁴

Mycket har skrivits om sådana beskrivningar, både nr psykoanalytiska och feministiska perspektiv. Men jag vill här följa dessa bilder av oönskade bulor och framvällande magar i en annan riktning än könssymbolikens. Jag vill syna dem som metaforer för ångestkänslor inför inre processer som inte kan styras – otyglat begär, omätlig hunger, oberäkneliga impulser. Bilder av kroppsliga vulkanutbrott fungerar ofta symboliskt på detta sätt i moderna skräckfilmer – i varulvsfilmer som *The Howling*, *A Teen-Age Werewolf in London*, och i David Cronenbergs nyinspelning av *Flugan*. Den första *Flugan* visade ett mera mekaniskt hopfogande av delar av flugkroppen och människokroppen, en variation på standardmotivet "hälften människa – hälften djur". Men i Cronenbergs *Flugan*, liksom i varulvs-genren, är det en ny, främmande, liderlig och oberäknelig varelse som bokstavligen spränger sig ut ur offrets rämnande kropp. (En liknande, ofta kopierad bildsekvens finns i *Alien*, där en parasit tränger sig ut genom det mänskliga värddjurets bröst). Även om man kan se dessa nya bilder som inspirerade av de nya tekniska möjligheterna att åstadkomma specialeffekter, vill jag påstå att det är djupare psykiskt-kulturbetingade ångestkänslor som här kommer till uttryck.

Varje läsår låter jag mina studenter i metafysik läsa och analysera Delmore Schwartz' klassiska dikt "The Heavy Bear" som är ett exempel på en dualistisk föreställning om jaget, där kroppen är en främmande, omedveten, lysten best, som motarbetar och solkar ner själen.

Schwartz' dikt börjar med ett motto från Alfred North Whitehead, "Kroppen du bär med dig" gör "den tunga björn som trampar där du går" till "en karikatyr, en uppsvälld skugga, en dummerjöns av själens grundmotiv". Förra året hände det för första gången att flera studenter tolkade dikten som en korpulent mans situation. Det kan betyda att mina studenter blivit mer medvetna läsare. Men det kan också betyda att begreppet "tjock" dominerar deras föreställningsvärld, och uttrycker deras generations ångestkänslor inför kroppens potentiella lust till driftutlevelse och kaos.

Kroppen skildras som en främmande angripare

I annonser är det i vår kultur vanligt förekommande att man ser kroppen skildrad som en främmande angripare, som hotar att svälla ut till ett hemskt fläskberg. Till för cirka tio år sedan var övervikten en fiende som skulle angripas med bantning och diet; idag är det mycket vanligare att man ser fienden i utstående delar av kroppen, fett eller "löst hull". En typisk annonstext kan se ut så här: "Gör dig av med förargliga ridbyxlår, bilringar, utputande mage, slappa bröst och lösa skinkor. Känn dig yngre och ta upp kampen med celluliterna... Ge dig själv en snyggare kropp utan mage." För att nå sådana resultat (ofta beskrivna som ett fullständigt utplånande av vissa kroppsdelar, t ex "utan mage") måste man göra ett våldsamt angrepp på fienden: utputande delar måste "attaackeras" och "förstöras", fett måste "brännas" och magen (eller ännu värre: buken) måste "kämpas ner" och "tas bort". Fettsugning ökar starkt i popularitet, trots att det är en metod som är långtifrån säker och som utvecklats särskilt för att suga ut oönskade fettansamlingar hos människor med i övrigt

normal vikt (det rekommenderas inte för tjocka personer). Detta antyder hur långt vår avsky för kroppsliga utbuktningar har gått. Idealet är en kropp som är absolut tätt inhållet, "nedsvald" och fast (med andra ord, en kropp som är skyddad mot vulkanutbrott inifrån, vars inre processer är under kontroll). Områden som är mjuka, lösa eller "dallrande" är oacceptabla, även på mycket smala kroppar. Cellulitbekämpning liksom fettugning har ingen betydelse för viktminskningen men stor betydelse för strävan efter fast kroppskontur.

Detta perspektiv bidrar till att belysa en viktig koppling mellan bantning och bodybuilding i vår kultur, och visar varför det varit så lätt för moderna symbolbilder av attraktiva kvinnor att pendla mellan ett återhållet, minimalistiskt utseende och ett starkt, muskulöst och sportigt. Att dessa skenbart motsägande ideal existerar samtidigt betyder inte att vi befinner oss i en postmodern värld av meningslösa, oavbrutet skiftande bilder. Det är snarare så att de två idealen, fastän de ytligt sett är mycket olika, ändå är förenade i en strid mot gemensamma fiender: det mjuka, det lösa, det sladdriga, det överflödiga. Det är helt tillåtet i vår kultur (även för kvinnor) att väga mycket och ha en stor kropp – om den bara är vältrimmad. Å andra sidan räcker det inte att vara smal, om man är slapp i hullet. Här närmar vi oss insikten om varför det slanka kroppsidealet har blivit tunnare och tunnare under de sista tio åren, och varför kvinnor med extremt slanka kroppar ofta ändå ser sig själva som "tjocka". Om man inte börjar med bodybuilding är det faktiskt omöjligt att uppnå en fullkomligt fast kropp utan fett om man inte magrar så att huden ligger nästan direkt mot skelettet.

Den slanka kroppen och själen

Den "moraliska" (och som vi ska se, ekonomiska) betydelsen av att ha en tjock eller slank kropp, i termer av dess förmåga att själv stå emot och bemästra impulser och begär, utgör kulmen på en historisk utveck-

ling av den sociala symboliken i kroppsvikt och kroppsomfång. Fram till slutet av artonhundratalet gick skiljelinjerna huvudsakligen mellan klass, ras och kön; kroppen demonstrerade sin innehavares sociala identitet och plats i samhället. Så var det till exempel med de väldiga magarna hos framgångsrika affärsmän och politiker vid mitten av artonhundratalet – de var en symbol för borgerlig framgång, en yttre manifestation av det välstånd de byggt upp.¹⁷ Som kontrast till detta annonserade den graciöst slanka kroppen aristokratisk ställning; man ser med förakt på borgerlighetens behov att skrytsamt visa upp välstånd och makt, och behärskar själv det sociala rummet på ett diskret snarare än offensivt sätt, man är synbarligen höjd över det krämaraktiga frossandet eller överhuvudtaget behovet av mat. Så småningom kom detta ideal att tas upp av den statusjagande medelklassen, där den slanka hustrun kunde visas upp som ett tecken på makens framgång¹⁸; jag återkommer längre fram till den slanka kroppens betydelse som symbol för det sociala könet.

Korpulensen slutade att vara på modet i medelklassen vid artonhundratalets slut (även William Howard Taft, som vägde mer än ett hundrafemtio kilo medan han var USA:s president, fick lov att gå ner i vikt); social makt hade blivit mindre beroende av innehavet av en stor förmögenhet och mer kopplat till förmågan att kontrollera och styra andras arbete och resurser. Vid samma tid började övervikt att ses som tecken på moraliska eller personliga brister, som bristande viljestyrka.¹⁷ Sådana associationer är bara möjliga i en "överflödeskultur" (dvs ett samhälle där de som styr "kulturproduktionen" har mer mat än de behöver). Det moraliska villkoret för bantning är de materiella förutsättningar som gör det möjligt att välja mellan att dra ner på ätandet eller ägna sig åt frosseri. Fastän den slanka kroppen hittills behållit mycket av de traditionella associationerna till social klass ("en kvinna kan aldrig bli för rik eller för slank"), har innebörden av denna utsaga urholkats betydligt under de sista tio åren. Det har mer och mer blivit så, att kroppens omfång och utseende har blivit

en markör för individens inre ordning (eller oordning) – en symbol för själens tillstånd.

Låt oss titta närmare på ett särskilt tydligt exempel, nämligen hur betydelsen av en muskulös kropp förändras. Att vara muskulös har haft skiftande kulturella betydelser (tills nyligen nästan bara med avseende på den manliga kroppen) vilket har gjort att den välutvecklade kroppen inte spelat någon dominerande roll i medelklassens uppfattning av vad som är vackert. Naturligtvis har muskler symboliserat maskulin styrka. Men samtidigt har de associerat till hårt kroppsarbete och straffarbete (och därmed till låg social klass, till och med kriminalitet), och spetsats med rasfördomar (via en uppsjö av filmbilder som visar negerslavars och proffsboxares svettblanka kroppar). Utifrån ras- och klassfördomarna i vår kultur uppfattades en människa med en sådan kropp som oandlig, omedveten eller djurisk. Men idag har den muskulösa kroppen blivit en kulturell ikon; "work-out" är en glamorös och sexualiserad yuppieaktivitet. Den betyder inte längre låg social status (utom när den är mera extremt utvecklad – då dyker den gamla associationen mellan muskler och brutal, omedveten styrka upp igen). Istället har en fast, välutvecklad kropp blivit en symbol för den rätta inställningen: den visar att man "bryr sig om" sig själv och hur man upplevs av andra, samt antyder viljestyrka, energi, kontroll över barnsliga impulser, förmåga att "göra något" av sig själv. "Om du tränar och håller igen, kan du göra allt vad du vill", säger Heather Locklear som gör TV-reklam för Bally Matrix motionscenter. Muskler uttrycker sexualitet, men en kontrollerad, behärskad sexualitet som inte när som helst kan bryta ut i oönskade och pinsamma betenden.¹⁸

*Frimmad kropp
symbol för framgång*

Om social klass fortfarande spelar någon roll i detta sammanhang, har det att göra med den sociala rörligheten (eller bristen på sådan) snarare än den sociala klasstillhörigheten. När t ex ett samband mellan fetma

Annons för Mjölkfämjandet.

och låg social klass antyds, anses det ha att göra med attityd eller "kynne" – att vara tjock uppfattas som ett tecken på lättja, bristande disciplin, ovilja att göra något åt sin situation, och avsaknad av den "skötsamhet" som i enlighet med den dominerande ideologin belönas med rörlighet uppåt på den sociala skalan. På samma sätt är det i populära tonårsfilmer som t ex *Flashdance* och *Vision Quest* förmågan som hjälten och hjältingen (ur arbetarklassen) visar när de tuktas, beskär, trimmar och behärskar sin kropp som tydligt symboliserar framgång, strävan uppåt och möjligheten att överskrida klassgränserna för den som har "den rätta tågan". Dessa filmer är vår tids riddarsagor om hjälten och hjältingen: liksom prototypen Rocky följer de en individuell hjältes kamp att erövra en egen Graalbägare, mot alla odds, och efter många hårda prov. Men i motsats till en gången tids filmiska riddarsagor (som t ex Mr Smith som for till Washington och Mr Deeds som for till stan för att kämpa med de drakar som heter social orättvisa och korrumperad regering respektive samvetslösa kapitalister), framställer *Flashdance* hjälten och hjältingens fasta beslut, starka vilja och andliga integritet genom metaforerna viktminskning, träning och förmåga att uthärda och betvinga fysisk smärta och total utmattning. (I t ex *Vision Quest* är det meningen att åskådarna skall beundra den unge brottarens uthållighet när han fortsätter trots svimningsanfall och näsblod som blir följden av hans rigorösa träningschema och hårda diet.)

Det är inte förvånande att unga människor med matproblem ofta tematiserar sina egna erfarenheter på liknande sätt, som i följande utdrag ur en intervju med en ung kvinnlig löpare:

Jag hade faktiskt en stark vilja. Jag kunde tävlingsträna, och jag kunde säga nej till mat när som helst. Jag kommer ihåg att jag kände mig hög hela tiden. Om det var smärtsamt? Det är klart att det gjorde ont. Det var otroligt. Hungerkänslan och muskelsmärta från den ständiga work-out-träningen? Jag kan inte förklara hur ont det gjorde.

Du tror kanske att jag var galen som stod ut med denna eviga intensiva smärta. Men du måste

första. Jag utkämpade en strid. Och när man blir sårad i striden, är man stolt över det. Visst kan man skrika invärtes, men om man är modig och riktigt duktig så tar man det lugnt, för man vet att det är priset för att vinna. Och jag behövde vinna. Jag kände faktiskt att om jag inte vann, så skulle jag dö... fienderna var ute efter mig, och jag måste överlista dem. Om jag kunde hålla mig själv i styr – om jag kunde hålla mig smal och stark – då kunde jag vinna. Att det gjorde ont var bara nånting naturligt som jag måste klara av.¹⁹

Liksom i *Vision Quest* handlar det på ytan om träningen inför en sportprestation. Men även här blir det yttre målet, tävlingen, underordnat det inre. Den verkliga striden utkämpas med det egna jaget. Här visar sig begränsningen i inledningen till den här artikeln. Där kontrasteras vår tids sysslände med bantning mot de perioder i historien då man ägnat sig åt kroppskontroll med avsikt att höja moralen. I detta avsnitt har jag emellertid framkastat att även de mest "ytliga" framställningarna (ungdomsfilmer) uppvisar en moralisk ideologi – de facto ganska nära besläktad med det aristokratiska grekiska ideal som beskrivs av Foucault i *The Use of Pleasure*. Det centrala i det ideal som Foucault beskriver är "en kämpande relation med jaget", som inte syftar till att i "renhetens" namn utplåna hunger och begär utan (som i den kristna kampen för dualism) till ett "herravälde" över begäret genom ständig "andlig kamp".²⁰

För grekerna var tanken på herraväldet över begäret en del av en kultur som värdesatte måttlighet. Vår tids kroppskultur som strävar efter behärskning av lust och begär inom ett system inriktat på ständigt stegrad efterfrågan av lockande konsumtionsvaror är mycket annorlunda. I fantasivärldar som i *Vision Quest* och *Flashdance* framställs herraväldet över kroppen som ett tillstånd som när det väl har uppnåtts också kan bibehållas, men idag är kampen med det egna jaget i verklighetens värld en helt annat sak, vilket jag kommer att visa i nästa avsnitt.

Slankheten och samhällskroppen

Mary Douglas, som ser på kroppen som ett system av "naturliga symboler" som avspeglar

sociala kategorier och problem, menar att rädslan för att inte hålla strikta gränser för kroppen (som t ex manifesteras i ritualer och förbud som omger kroppsvätskor, saliv och den bestämda gränsdragningen mellan "insida" och "utsida") är tydligast och mest intensiv i samhällen vars yttre gränser är hotade.²¹ Jag vill framkasta hypotesen att intresset för den "inre" kontrollen av kroppen (t ex herraväldet över begäret) uppkommer genom brist på stabilitet i "makrokontrollen" av begäret inom samhällskroppens system.

Som Robert Crawford så elegant har framställt saken, skapar det avancerade konsumentkapitalistiska samhället med sin motsägelsefulla ekonomiska struktur en instabil, kämpande personlighetstyp.²² Å ena sidan måste vi som "producerande jag" vara i stand att sublimeras, skjuta upp och pressa tillbaka begär som pockar på omedelbar tillfredsställelse; vi måste ha arbetsmoral. Å andra sidan är vi som "konsumerande jag" slavar under systemet genom att vi förväntas kapitulera inför begäret och ge efter för våra impulser; vi måste bli varelser som hungrar efter ständigt och omedelbar tillfredsställelse. Att hålla begäret i schack blir på detta sätt ett ständigt problem, eftersom vi ständigt är omgivna av frestelser, men socialt fördöms om vi faller för dem alltför ofta. (Det är givet att de som inte har råd att falla för frestelserna har andra problem och känner sig lurade och frustrerade av den rådande kulturen).

Mat och bantning är centrala uttryck för dessa motsägelser. På TV och i damtidningarna ser man hur bilder av överdådlig mat och texter om allt vad man kan önska och begära står sida vid sida med annonser för grapefruktsbantning, motionsredskap och kaloriska recept. Men en ännu större prövning än dessa tydliga motsatser är de ständiga försöken av reklamakarna att mystifiera det hela, att antyda att motsättningen inte finns, att man kan både äta kakan och ha den kvar. Bantningskurer och träningsprogram blir följaktligen lanserade med ett ordval som antyder omedelbart resultat ("Från fet till fantastisk på 21 dagar", "Storlek 48 till storlek 38 på nolltid", "Du är sex minuter

från en mage i olympisk klass”), och utan ansträngning (“3 000 situps utan att röra sig en centimeter ...Jogga femton kilometer genom att ligga på rygg”, “Minska 50 kilo utan att banta”, och till och med, helt skamlöst, “Motionera utan motion”). I verkligheten är dock inte motsatserna så enkla att förena. Motsägelsen är inte abstrakt utan har sina rötter i den specifika historiska konstruktionen av “habegäret” där alla tankar på jämvikt, besinning, förstånd och förutseende har fått stryka på foten.

Eftersom vi är programmerade till att förlora kontrollen redan vid åsynen av något vi vill ha, kan vi bara tygla kroppens begär genom att bygga upp ett starkt försvar mot dem. Den slanka kroppen kodifierar det hägrande idealet av ett välkontrollerat jag där allt är “i ordning” trots konsumentkulturens motsägande budskap. Vare sig kampen utspelar sig i termer av mat och bantning eller inte, finner många av oss att våra liv pendlar mellan å ena sidan vardagens strikta regim efter principen “gott uppförande” och å andra sidan kvällar och veckoslut när vi kapitulerar för det undermedvetna “strunta i alltihop!” (och hänger oss åt mat, shopping, sprit, TV och andra beroendeframkallande droger). På detta sätt kommer systemets centrala motsättningar att byggas in i våra kroppar och hetsätning blir ett karakteristiskt modernt personlighetsdrag, som exakt och tydligt uttrycker den extrema hunger efter ohejdad konsumtion (speglad i den bulimidrabbades vilda slukande av massor av mat) som existerar i en vacklande men dock relation med kravet att vi ska nyktra till, “städa upp efter oss”, återgå till den strikta kontrollen på måndag morgon (nödvändigheten att bli ren igen, som uttrycks i den hetsätandes framkallade kräkningar, tvångsmotionerande och ständiga laxerande).

Självförsakelse eller kapitulation inför begäret

Samma strukturella motsättning finns också i den skenbara paradoxen att vi har en “epidemi” av anorexia nervosa i USA “fastän vi har en majoritet av överviktiga”.²⁵ Men det är

ingen paradox; att anorexi och fetma existerar sida vid sida visar i stället på instabiliteten i den moderna personlighetsstrukturen, svårigheten att uppnå jämvikt mellan “producenten” och “konsumenten” inom jagets gränser. Medan bulimi förkroppsligar den instabila “dubbelbindningen” i konsumentkapitalismen, representerar anorexi och fetma försök till “lösning” av dubbelbindningens problem. Anorexi skulle kunna betraktas som en extrem utveckling av förmågan till självförsakelse och undertryckande av lust och begär (arbetsmoralen har total kontroll); fetma visar på liknande sätt på en total kapitulation inför begäret (konsumtionen har total kontroll). Båda har sina rötter i konsumtionskulturens symboliska begär som är starkare än jaget och övermäktigt i förhållande till detta. Godtar man denna framställning, blir total underkastelse eller våldsamt motstånd de enda möjliga förhållningssätten.²¹

Varken självsvalt eller fetma accepteras av vår kultur. Total seger över hunger och begär kan aldrig ens symboliskt tolereras av ett konsumtionssystem – även om dualismen i vår kristna kultur lärt oss att känna beundran för andens förmåga att höja sig över kroppen/materiens begär, något som anorektikern synbarligen besitter.²¹ Anorektikerna är stolta över denna förmåga; men när åtstörningen framskrider, känner de vanligtvis ett behov att dölja sina skelettliknande kroppar för omgivningen. Om vår kulturs attityder till anorektikerna är tvetydiga, så är reaktionerna på fetma snarast motsatsen. Som Marcia Millman visar i *Such a Pretty Face*, framkallar mycket tjocka människor blint raseri och häftig avsky i vår kultur, och uppfattas ofta i termer av en baby som hungrigt och oreflekterat diar sin mor – en girig, självupptagen, lat person utan självdisciplin och viljestyrka.²⁶ Folk vill inte sitta bredvid en som är mycket tjock; den som vill göra sig lustig över den tjocka har fritt fram för sina grymheter; socialt anses de tjocka vara tämligen omöjliga att visa upp (en man skrev till rådgivningspalten “Kära Abby” och sade att han inte tänkte placera sin bror och svägerska som hedersgäster vid sitt bröllop eftersom de

båda var "våldigt överviktiga".) Det är typiskt att den del av den tjocka kroppen som oftast får utgöra målet för de häftiga attackerna och som är mest hatad av de tjocka själva är magen – symbolen för konsumtion (i de tjockas fall ohejdad konsumtion som tar över hela organismen; en av Marcia Millmans intervjupersoner erinrade sig hur en väninns man hade kallat hennes mage "en vedervärdig, cancerliknande jättesvulst").²¹

Slankhet, självkontroll och normalisering

Jag har tidigare hävdat att självkontroll i en konsumtionskultur blir mera svåruppnåelig ju mera nödvändig den är. Att lyckas skaffa sig en någorlunda hygglig figur är extremt svårt för den som inte har den av naturen (vare sig naturen fått hjälp av generna, ämnesomsättningen eller en hög aktivitetsnivå), och vartefter idealfiguren blir allt fastare och mera vältrimmad blir det allt färre som kan vara med. Ständig bevakning av aptiten och ständigt arbete med att trimma kroppen krävs för att uppfylla detta ideal, medan det vanligaste hjälpmedlet – bantning – ofta blir ett fiasko, eftersom upplevelsen av försakelse kan leda till en kompensatorisk överkonsumtion, vilket i sin tur ger en känsla av att vara misslyckad, värdelös och hopplös. Mellan mediernas bilder av självdisciplin och självbehärskning och verklighetens av konstant stress och ångest över hur man ser ut, ligger den djupa klyfta som producerar ett kroppsmedvetande som har vant sig vid självkritik och självnormalisering.

Ytterst kan kroppen (förutom att den värderas efter hur den lyckas eller misslyckas med att få ordning på sig själv) ses som om den visade rätt eller fel inställning till normaliseringens krav. Vi känner oss störda av de överviktiga och de självsvältande, delvis därför att de förkroppsligar ett motstånd mot de kulturella normerna. Hetsätarna däremot strävar efter att uppnå den konventionellt attraktiva kroppsform som dikteras av deras mera "normativa" mönster för kontroll av begäret. Framförallt när det gäller de överviktiga tycks just det som uppfattas som deras

trotsiga uppror mot normaliseringen vara orsak till att andra på ett fientligt sätt tar avstånd från dem. Anorektikerna hyllar åtminstone de dominerande kulturella värderingarna och övertrumfar dem på sitt eget sätt:

Jag ville att folk skulle titta på mig och se nånting speciellt i mig. Jag ville se i främmande människors ögon att de beundrade mig, så att jag kunde känna att jag klarade någonting som var nästan omöjligt för de flesta, särskilt i ett samhälle som vårt... Vad jag vet, är det svårare att gå ner i vikt än nästan något annat man kan föresätta sig. Jag kom på hur man skulle göra det som nästan inga andra klarar av: Jag kunde gå ner i vikt så mycket eller så litet som jag ville. Och det betydde att jag var bättre än alla andra.²²

Anorektikerns strävan är således att höja sig över mängden genom att vara bäst enligt sina egna regler; men när hon gör det, visar hon också upp de dolda bestraffningarna. De överviktiga – speciellt de som påstår att de är lyckliga trots att de är för tjocka – uppfattas som att de inte alls följer spelets regler. Eftersom vi övriga måste kämpa för att bli godkända och "normala", kan vi inte tillåta dem att slinka ur nätet; de måste sättas på plats, förödmjukas och besegras.

Flera TV-program kring viktproblem har till fullo visat detta. I ett av dem var studiopublikens reaktion övervägande misstrogen, och man försökte övertyga en överviktig kvinna om att hon inte kunde vara lycklig. "Jag kan inte tro att du inte vill vara smal och vacker, jag kan absolut inte tro det.", "Du sa en massa saker om hur du kände dig nöjd med dig själv och tycker om dig själv men jag tror att du försöker lura dig själv", "Jag har svårt att tro att du verkligen är lycklig, Mary Jane... Du får inte rum i en stol, du kan knappt komma genom dörren. Och herregud, åka kommunalt kan du inte, glöm det..." När Mary Jane framhårdade i sin åsikt att hon var lycklig, blev hon varnad, i en giftigt självgod ton, att det inte skulle vara länge: "Mary Jane, som du ser ut idag, måste du börja banta, för om du inte gör det kommer du bara att bli tjockare och tjockare. Det förstår du väl."²³ I ett annat program försökte

en av de inbjudna läkarna att lugna den allmer fientligt inställda studiopubliken genom att säga att det här med att vara "tjock och lycklig", som retat upp dem så, egentligen inte betydde att den överviktiga inte ville gå ner i vikt, utan helt enkelt var trött på att försöka och misslyckas. Det är denna tanke som kan göra att människor kan känna sympati för de tjocka, övertygade som de är att den som är tjock ingenting hellre vill än att bli "normal", men inte lyckas på grund av personlig svaghet. De överviktiga som ställer upp på att framstå som beklagansvärda, smärtsamt medvetna om sin situation och sitt osköna yttre – ofta demonstrerat i dessa program i form av självbekännelser om intima fysiska svårigheter, orgier i självförakt eller beskrivningar av ett kolossalt matintag – får publikens sympati och välvilja.

Den slanka kroppen och det sociala könet

Det har övertygande visats att kvinnorna i vår kultur är mer tyranniserade av det rådande slankhetsidealet än männen, såsom väl alltid varit fallet med olika tiders skönhetsideal. Det är mycket viktigare för män än för kvinnor att deras partner är slank.³⁰ Kvinnor är mycket mer benägna än män att uppfatta sig själva som "för tjocka".³¹ Och som numera är välkänt är det i regel flickor och kvinnor som kastar sig in i störtbantning, missbrukar laxermedel och tvångsmotionerar, och deras benägenhet för ätstörningar är mycket större än mäns.³² Men ätstörningar handlar inte bara om slankhet, lika litet som slankhet (som jag tidigare hävdade) bara eller ens huvudsakligen handlar om att minska i omfång. Min avsikt i detta avsnitt är därför inte att "förklara" fakta som det har skrivits så mycket om från historiska, psykologiska och sociologiska utgångspunkter. Snarare vill jag stanna vid symbolbilden av den slanka kroppen, och diskutera den både som en könsbestämmd kropp (den slanka kroppen som kvinnokropp – det gängse uttrycket för symbolen) och som en kropp vilkens genus aldrig är neutralt. Detta skikt av genus-kodad innebörd, som överlagrar andra betydelse-

ser, bestämmer i hög grad varför den slanka kroppen idag ses som ett speciellt kvinnligt skönhetsideal.

Att utforska vår tids slanka kroppsideal som metafor för godkänd behärskning av lust och begär blir mera adekvat när vi ställer den mot vetenskapen om att hunger alltid varit en kraftfull kulturell metafor för kvinnlig sexualitet och makt – från den blodtörstiga Kali, som på en avbildning ses slukande sina egna inälvor, och det tal om omätlighet och glupskhet som är typisk för fjortonhundratalets texter om häxor, till "Manstokerskan" i vår tids rockpoesi "O, o, här kommer hon, se upp grabbar, hon slukar er." Här finns också ett budskap, som kvinnor med ätstörningar ofta tagit till sig när de upplever sin kamp mot hungern i termer av en könskamp mellan den manliga och kvinnliga sidan av sitt jag (den förra beskrivs som "andlig och disciplinerad", den senare som "lysten och farlig"). I anorektikerns begreppsförråd och genom västerlandets förhärskande religiösa och filosofiska traditioner, är den "potenta" förmågan till självkontroll helt klart kodad som maskulin. Däremot har sådana "kroppsliga" spontana känslor som hunger, sexualitet, känslor av alla slag som måste tyglas och hållas inom vissa gränser, kulturellt uppfattats och kodats som kvinnliga.³³

Att styra det kvinnliga begäret blir ett särskilt problem i falloscentrerade kulturer. Kvinnors lust och begär är "ammorlunda", mystiska och hotar ständigt att flamma upp och utmana den patriarkaliska ordningen. Vissa författare har hävdade att kvinnlig hunger (som kodbegrepp för kvinnligt begär) blir särskilt uppmärksammat som problem under perioder av oro och förändring när det gäller könsrelationerna och kvinnors ställning i samhället. Under dessa perioder (och vår egen tid är utan tvekan en sådan) dyker mardrömsaktiga bilder av vad Bram Dijkstra kallar "den uppslukande kvinnan" ideligen upp i konst och litteratur (bilder av kvinnor med otyglade begär), medan den godkända kvinnokroppen blir mera lik en älvas, olik den fullt utvecklade kvinnan och mera lik en pojkes eller ynglings kropp (symbolbilder som skulle kunna kallas det ofödda

begäret hos kvinnan). Dijkstra hävdar att det var så under senare delen av artonhundratalet och pekar på de glupska sfinxerna och de blodsugande vampyrerna i fin-de-siècle-konsten, och tidens mode som föreskrev långsmala "sublimt utmärklade" kvinnokroppar.³⁴ En samtida kommentator beskriver livligt hur en ny kroppsstil framträder, och den är inte olik var egen tids:

Kvinnor kan ändra snittet på sina kläder när de vill, men kan de ändra snittet på sin anatomi? Och ändå är det just detta de har gjort. Deras axlar har blivit smala och lätt sluttande, deras halsar gracilare, deras höfter smalare och deras armar och ben förlängda så till den grad att man undrar om de legat på den sträckbädd där rövaren Procrustes plågade sina offer...³⁵

Den omständligheten att vår egen tid har bevittnat en liknande förvandling (från timglasfiguren på femtiotalet till det senaste decenniets smala, "androgyna", alltmer avlångt slanka linje) ropar på sin tolkning. Denna tolkning bör emellertid inte bara ta människans rädsla för kvinnornas lust och begär som sin utgångspunkt (Dijkstras analys är visserligen skarpsinnig, men den går bara halva vägen), utan också se förvandlingen ur de kvinnors perspektiv som anammat det nya utseendet. För dem kan det betyda något helt annat, det kanske handlar mindre om att sätta gränser för de kvinnliga begären och mera om befrielse från ödet att stängas in i hemmets och reproduktionens värld. Att den slanka kvinnokroppen kan bära båda dessa synbarligen motsägande betydelser är en av orsakerna, skulle jag vilja påstå, till dess oemotståndliga lockelse i tider när genusordningen förändras.³⁶

Uppror mot den moderliga kvinnligheten

För att utveckla detta argument mera i detalj: tidigare citerade jag ur intervjuer med kvinnor med ätstörningar där de beskriver sin avsmak för bröst, magar och andra kroppsliga utbuktningar. Vid det tillfället läste jag dessa intervjuer på ett "könsneutralt" sätt. Utan att förkasta denna tolkning,

vill jag nu överlagra den med en annan läsning, som jag har utvecklat mera utförligt på annan plats.³⁷ Den karakteristiska anorektiska avskyn för höfter, mage och bröst (ofta också avsmak för menstruationen och lättnad när den upphör på grund av anorexin) kan ses som ett uttryck för uppror mot den moderliga, husliga kvinnligheten – en kvinnlighet som representerar både den kvävande kontroll som anorektikern upplever att hennes egen mor har utövat över henne, och denna moders faktiska brist på position och auktoritet utanför hemmets arena. Här träffar vi på ytterligare ett skäl för ängest inför mjuka, utbuktande kroppsdelar. De väcker känslor av hjälplös barnslighet och symboliserar moderlig kvinnlighet så som den begreppsligt formats under de senaste hundra åren i västvärlden. Som Dorothy Dinnerstein hävdar upplevs denna kvinnlighet både som skrämmande mäktig och, allteftersom barnet blir medvetet om hierarkin i arbetsdelningen mellan könen, totalt maktlös.³⁸

Det mest påtagliga symboliska uttrycket för moderlig kvinnlighet är artonhundratalets "timglasfigur", som framhävde bröst och höfter – markörerna för reproduktiv kvinnlighet – i kontrast till getingmidjan.³⁹ Samtidigt underströk den skarpa kontrasten mellan den kvinnliga och den manliga kroppsformen, som åstadkoms med korsetter, tunnyer och dylika hjälpmedel, den dualistiska uppdelningen av det sociala och ekonomiska livet i "manliga" och "kvinnliga" sfärer. Det är inte förrän just efter andra världskriget, när kvinnorna fick lämna fabriksjobben till de återvändande soldaterna och återgå till hemmen och vi fick den påtvingade borgerliga dualismen mellan den lyckliga modern-hemmafrun och den ansvarsfulle fadern – "försörjaren", som en liknande klar skilljelinj mellan den "manliga" och den "kvinnliga" sfären dyker upp igen. Resårskärpets och den lyftande behäns tid, och för den delen Marilyn Monroes, kunde när det gäller kroppen ses som en tid av "återuppstånden viktorianism".⁴⁰ Det var också det sista obligatoriska figuridealet innan den pojaktiga slankheten började slå igenom vid mitten av 1960-talet.

I detta perspektiv skulle man kunna tänka sig att pojkarna, som visade avståndstagande eller rädsla inför kvinnligt mjuka kroppsdelar, reagerade mot känslor som associerade till moderus makt, som på nytt blivit hotfull i en tid när kvinnor och deras lust och begär kan stiga ut ur hemmets instängdhet och in i den traditionellt manliga yttervärlden.¹¹ Den yppiga Sophia Loren var sexgudinna i en tid när kvinnor hade fått lära sig att kanalisera sin energi och sin lust till hemmet, maken och barnen. Idag är kravet att denna energi skall kasta loss från sin psykiska koppling till modersrollen och, utsläppt i världen utanför hemmet, normaliseras i enlighet med professionell "manlig" standard på den offentliga arenan. Ur den manliga rädsans synvinkel kan den professionella yrkeskvinnans slanka kropp kanske symbolisera en sådan neutralisering. Med sin kropp och sina kläder svär hon lydnad inför den professionella manliga vita världen, och deklarerar också att hon inte skall bedriva subversiv verksamhet på denna arena med alternativa "kvinnliga värderingar". Samtidigt, i den mån hon tydligt "klär ut sig" till män, leker man, (nästan alltid med någon "mjuk", moderiktig detalj för att antyda den feminina viljan att vara dekorativ), är hon dock ingen allvarlig konkurrent (symboliskt, märk väl) till de "riktiga" männen på arbetsplatsen.

Den kulturella kopplingen mellan en slank kropp å ena sidan och minskad makt och krympande socialt utrymme å den andra illustreras verkningsfullt, som jag tidigare nämnt, i modebilder som ställer den finlemmade kvinnokroppen mot ett modernt ganska biffigt och kraftfullt manligt kroppsideal. Men för många kvinnor kan det "androgyna" kroppsidealet betyda något annat än minskad makt, det kan (som det gjorde på 1890- och 1920-talen) symbolisera frihet från ett reproduktivt öde, från en syn på kvinnan som upplevs som hämmande och kvävande. På liknande sätt kan detta att klä sig i samma utstyrel som den vita manliga världen av kvinnorna själva upplevas som att få del av makten, och som deras chans att skaffa sig vissa egenskaper – oberoende, självständighet, självbehärskning, kontroll – som är högt

värderade i vår kultur.¹² Den slanka kroppen symboliserar, som jag tidigare hävdade, sådana egenskaper. "Det var makt det handlade om", säger Kim Morgan när hon talar om sin kroppsfixering, "det var makt som gällde.. nänting jag kunde kasta i ansiktet på folk, de skulle titta på mig och jag skulle vara jättesmal men jättestark och helt under kontroll, och vad *du* ser plufsigt ut då..."¹³ Att börja med "manlig" styrke-och-kroppsträning är ett annat område där viktminskning och muskelutveckling, fastän de kan tyckas olika, ändå kommer varandra till mötes. Det är typiskt att nutida sk "matglädje" handlar om att bränna bort sitt eget fett på gymmet, som en reklambild ropar ut när man skamlöst utnyttjar sambandet mellan kvinnors kroppsbyggande och deras flykt från det traditionella kvinnliga ödet att stå vid spisen och föda barn.

I skärningspunkten mellan könsproblematiken och ett mer allmänskulturellt dilemma som berör kontrollen av lust och begär ser vi hur den vältrimmade kroppen – antingen den visas upp med släta, minimalistiska linjer eller med fasta och välutvecklade muskler – har överbetonats som samtidens ideal för i synnerhet kvinnlig skönhet. Konsumtions-/produktionsaxeln är dold under könsproblematiken, har jag hävdade, genom den hierarkiska dualism som konstruerar en farlig, lysten, kroppslog "kvinnlig princip" i motsats till en auktoritativ "manlig" vilja. Man skulle därför vänta sig att kvinnorna och deras kroppar skulle få betala det högsta symboliska och materiella priset när kontrollen av lust och begär blir särskilt problematisk (såsom i avancerade konsumtionskulturer). Men när situationen förvärras av rädslan för kvinnorna och deras begär i tider när den traditionella genusordningen skakar i sina grundvalar, blir priset ännu mycket högre. Det skulle dock vara fel att påstå att priset utkrävs genom att helt enkelt undertycka kvinnornas hunger. Snarare är det här som på andra ställen så att makt också verkar "inifrån", då kvinnor förknippar slankhet och självkontroll via erfarenheten av den nyvunnna friheten (från livsödet att vara instängd i hemmet) med sina möjligheter i världen

utanför hemmet. Här kan vi se skillnaden mellan det nutida slankhetsidealet, uttryckt i termer av självbetvingande och genom traditionellt "manlig" kroppssymbolik, och den viktoriaiska tidens kvinnliga slankhetsideal som symboliskt betonade den reproduktiva kvinnligheten insnörd i ett stramt "yttre" tvång. Men vare sig kroppen är externt eller internt betvingad, kan den aldrig undgå att präglas antingen av kulturen eller de betydelsefulla alstrar.

Översättning: Inger Henrysson

NOTER

- ¹ Se Keith Walden, "The Road to Fat City: An Interpretation of the Development of Weight Consciousness in Western Society", *Historical Reflections* 12:3, 1985: 331-373.
- ² Se Michel Foucault, *The Use of Pleasure*, Random House, New York, 1986.
- ³ Se Rudolph Bell, *Holy Anorexia*, University of Chicago Press, Chicago, 1985 och Carolyn Bynum, *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*, University of California Press, Berkeley, 1987, 31-48.
- ⁴ Se Kim Chernin, *The Obsession: Reflections on the Tyranny of Slenderness*, Harper and Row, New York, 1981.
- ⁵ Se Thomas Cash, Barbara Winstead och Louis Janda, "The Great American Shape-up", *Psychology Today*, April 1986 och "Dieting: The Losing Game", *Time*, 20 January 1986, bland många andra allmänna rapporter. Vad gäller i synnerhet kvinnors intresse för detta, se not 41 nedan.
- ⁶ Foucault om "lydiga grupper" (docile bodies), se *Discipline and Punish*, Vintage, New York, 1979, s.135-169. En tillämpning av Foucaults idéer på diet- och motionsaktiviteter finns i Walden, *The Road to Fat City*. En analys i Foucaults anda av kvinnors vanor finns i Sandra Bartky, "Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power" i *Feminism and Foucault*, ed. Irene Diamond och Lee Quimby, Northeastern University Press, Boston, 1988 s. 61-86.
- ⁷ Foucault 1979, s. 136.
- ⁸ "Fat or Not, Ath Grade Girls Diet Lest They Be Teased or Unloved", *Wall Street Journal*, 11 februari 1986 (baserad på en studie vid University of California). En senare studie genomförd vid Ottawas universitet konkluderade att vid 7 års ålder är en majoritet av flickorna ångsligt medvetna om sin vikt och övertygade om att de är mycket tjockare än de i själva verket är. ("Girls, at 7, Think Thin, Study Finds", *New York Times*, 11 februari 1988.)
- ⁹ Om den allmer "spridda" företeelsen ätstörningar, se Paul Garfinkel och David Garner, *Anorexia Nervosa: A Multidimensional Perspective*, Bruner Mazel, New York,

1982, s. 102-103, och George Iisu, "Are Eating Disorders Becoming More Common in Blacks?" i *The International Journal of Eating Disorders* 6:1, januari 1987 s. 113-124. Trots dessa tendenser finns det ett motstånd mot slankhetsidealet, och man bör inte glömma att här finns en källa till kunskap om olika kulturellt betingade modeller av skönhet och de villkor som gynnar dessa.

¹⁰ Se Mary Douglas, *Natural Symbols*, Pantheon, New York, 1982, och *Purity and Danger*, Routledge and Kegan Paul, London, 1966.

¹¹ Detta angreppssätt förutsätter givetvis att populära kulturella föreställningar *har* mening och inte bara är godtyckliga företeelser, massproducerade av modebranschens nycker eller den postindustriella kapitalismens "logik", där attraktionen hos en produkt eller reklambild (vilket har påpekats av Frederick och andra) enbart kommer från dess olikhet i utseende, dess kulturella position, dess användan om något nytt och modernt. Inom en sådan "postmodern" logik, säger Gail Faurschou, "har modet blivit den vara som är överlägsen allt. Den får sin näring framförallt av kapitalismens oupphörligt och hektiskt verksamma reproduktiva passion och styrka. Mode är logiken hos det planerade aldrandet – inte bara nödvändigheten att överleva på marknaden, utan begärets cykliska natur, den ändlösa process igenom vilken kroppen avkodas och åter kodas in, för att man skall kunna definiera och ta plats i det nyaste territoriet i det sociala rummet bildat av kapitalets expansion; "Fashion and the Cultural Logic of Postmodernity", *Canadian Journal of Political and Social Theory*, 11 1-2, 1987, s.72. Även om jag inte motsätter mig Faurschous allmänna beskrivning av "mode" här, så förefaller proklamerandet av ett totalt historiskt avbrott, efter vilket symboliska bilder blivit fullkomligt tömda på förhistoria, substans och symbolisk avsikt, *i sig självet* – ett accepterande, snarare än ett avmystifierande, av postmodernismens påtvingade förändringslogik. Det är viktigare för argumenteringen i detta stycke att en "postmodern logik" inte kan förklara den magnetiska kulturella attraktionen i slankhetsidealet, långt efter det att nya och motsatta idéer med rundare former på 1950-talet har förbleknat. Bland har faktiskt "nyhetens princip" gjort försök, även om de varit trevande, att förkunna slutet på det regerande slankhetsidealet och hålla fram ett "mjukare", "kurvigare" utseende, och så vidare. Hur många kvinnor har inte haft i sin hand en tidskrift som på utsidan förklarar att nu ska det bli så, men inne i tidningen i text och bilder återfinnit samma gamla magra former? Stora bröst må vara inne igen, men de sitter på extremt magra ofta sporttränade kroppar. Här, skulle jag vilja påstå, återfinns begränsningarna hos postmodernismens rena logik – begränsningar som denna artikel försöker utforska.

¹² Se Robert Crawford, "A Cultural Account of 'Health' - Self-Control, Release, and the Social Body", *Issues in the Political Economy of Health Care*, ed. John McKinlay, Methuen, New York, 1985, s. 60-103. Jag vill påpeka att

- min egen analys inte avser att "forklara" ätstörningar, vilka, som jag tidigare framhållit i andra sammanhang, är komplexa och har många orsaker, som kräver analys och tolkning på flera nivåer.
- ¹¹ Ira Sacker och Marc Zimmer, *Dying to Be Thin*, Warner, New York, 1987, s. 57
- ¹² Dalma Heyn, "Body Vision?" *Mademoiselle*, April 1987, s. 213.
- ¹³ Se Lois Banner, *American Beauty*, University of Chicago Press, Chicago, 1983, s. 232.
- ¹⁴ *Ibid* s. 53-55.
- ¹⁵ Se Walden, *Historical Reflections*, 12:3, s. 334-335, 353.
- ¹⁶ Jag vill tacka Mario Moussa för detta papekande, och för citatet från Heather Locklear.
- ¹⁷ Ira Sacker och Marc Zimmer, s. 149-150.
- ¹⁸ Foucault 1986, s. 61-70.
- ¹⁹ Se Mary Douglas, 1966 s. 114-128.
- ²⁰ Se Robert Crawford, 1985.
- ²¹ John Farquhar, Stanford University Medical Center, citerad ur "Dieting: The Losing Game" i *Time*, februari 1986, s. 57.
- ²² Jag diskuterar hungerns roll i ätstörningar mera allsidigt i "Anorexia Nervosa: Psychopathology as the Crystallization of Culture" i *The Philosophical Forum*, 17:2, Winter 1985, s. 33-103.
- ²³ Fastän det har varit kontroversiellt att beskriva medeltida helgon som "anorektiska" (se t ex Bells *Holy Anorexia* och Bynums *Holy Feast and Holy Fast* där man får många synpunkter på detta ämne), har ingen savitt jag vet märkt att en starkare argumentering kan byggas på de "andliga" sidorna av våra dagars anorektiker och deras asketiska ideal. Som jag framkastar i "Anorexia Nervosa: Psychopathology as the Crystallization of Culture" är det påfallande hur ofta anorektikerns bildspråk omfattar kristet asketiska teman, med en dualistisk konstruktion av ande/materia och ande/aparit uttryckt i termer av renhet/orenhet, och det slutliga målet att rena själen från begär/hunger. Viss mat ses av anorektikern som besudlad, smittsam och färlig, och att neka sig mat, till och med att plåga sig, ses som renande. "Att fasta" säger Clemens av Alexandria (d. ca 215 eKr), "tömmar själen på materia och gör den tillsammans med kroppen klar och ljus så att den kan mottaga den gudomliga sanningen." (Bynum s. 36). Ett liknande krig mot materien, och associationer mellan den avmaterialiserade (dvs magra) kroppen och en intensivare och renare syn på tillvaron förekommer ofta i anorektikerns beskrivning av sig själv, och jämförelser med medeltida asketism görs uttryckligen. Jämför t ex en viss "Daniels" ord med den medeltida *Sayings of the Fathers*: "När kroppen växer sig fet, blir själen mager; och när kroppen blir mager, växer sig själen stor i samma mån" (Bynum, s. 216); och vår moderne anorektiker: "Min själ verkade växa när min kropp blev svagare. Jag kände mig som en av de där kristna heliga männen i gamla tider som som satt och svalt i ökenolen" (Bordo, 1985, s. 88)
- ²⁴ Se Marcia Millman, *Such a Pretty Face: Being Fat in America*, Norton, New York, 1980, särskilt s. 65-79.
- ²⁵ *Ibid.*, s. 77.
- ²⁶ Ira Sacker och Marc Zimmer, s. 32.
- ²⁷ Dessa citat är tagna från utskriftet av Phil Donahues show, och har ställts till förfogande av Multimedia Entertainment, Cincinnati, Ohio, USA.
- ²⁸ Diskrepansen framträder mycket tidigt, som aktuella studier visar. "Vi tycker inte att pojkar behöver vara så väldigt snygga", säger en nioårig flicka i den studie från Californien som citeras tidigare. "Men pojkarna tycker att flickor ska vara söta och perfekta. Och smala. En pojke i hennes klass instämmer: "Tjocka flickor är inte som riktiga flickor", säger han. Många av mina kvinnliga studenter har beskrivit i sina dagböcker vilken press de är utsatta för från sina pojkvänner när det gäller att vara eller bli smala. De får massor av socialt stöd för sadana krav. Sylvester Stallone säger till Cornelia Guest att han tycker om "anorektiska" flickor; hon går genast ner 10 kilo. (*Time*, 18 april 1988, s. 89). Men la män vill att deras kvinnor ska gå så långt; skadespelerskan Valerie Bertinelli berättar (i *Syracuse Post*) om hur hennes make, Eddie Van Halen, "hjälpes henne att hålla sig i form": "När jag blir för rund, säger han: 'Ålskling, dags att banta.' Sedan när jag blivit för smal, säger han: 'Man skär sig på dej i sängen, du måste bli litet rundare.'"
- ²⁹ Den mest berömda av de studier som visar detta, och som upprepat många gånger, är den som trycktes i *Glamour* i februari 1984; en omröstning bland 33 000 kvinnor visade att 75 % av dem tyckte att de var "för tjocka", medan bara 25 % faktiskt vägrade så mycket att de överskred livförsäkringsbolagens gränsvärden, och 30 % lag *under* dessa värden. ("Feeling Fat in a Thin Society", s. 86). Se också Kevin Thompson, "Larger than Life", *Psychology Today*, april 1986. Dalma Heyn, "Why Were Never Satisfied With Our Bodies", *McCalls*, maj 1982; Daniel Goleman, "Dislike of Own Body Found Common Among Women", *New York Times*, 19 mars 1985.
- ³⁰ 90 % av de som lider av ätstörningar är kvinnor, ett faktum som undersökts från många kliniska, historiska, psykologiska och kulturella utgångspunkter. Mycket av de djupaste insikterna om detta – ofta använda i nyare klinisk och vetenskaplig litteratur utan att källan citerats – kommer från Kim Chernin, *The Obsession, the Hungry Self*, Harper and Row, New York 1981, och Susie Ohrbach, *Hunger Strike: The Anorectic's Struggle as a Metaphor for Our Age*, Norton, New York, 1986.
- ³¹ Se Bordo, 1985. Om kvinnlig hunger som metafor för kvinnlig sexualitet i den viktorsianska litteraturen, se Helena Michie, *The Flesh Made Word*, Oxford University Press, New York, 1987. Om kulturella associationer mellan manligt/ande och kvinnligt/materia, se till exempel Dorothy Dinnerstein, *The Mermaid and the Minotaur*, Harper and Row, New York 1977. Genevieve Lloyd, *The Man of Reason*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1984, och Luce Irigaray, *Speculum of the Other Woman*, Cornell University Press, Ithaca, 1985.

³⁴ Bram Dijkstra, *Idols of Perversity*, Oxford University Press, New York, 1986.

³⁵ "Mutable Beauty", *Saturday Night*, 1 februari 1902, s. 9.

³⁶ Mary Jacobus och Sally Shuttleworth har pekat på den ibland pojklänkande figuren hos den "nya kvinnan" i senviktoriansk litteratur och diskuterat om detta kunde vara en riktig tolkning i den senviktorianska eran; men jag har valt att behandla frågan endast med hänvisning till var tids kontext.

³⁷ Bordo, 1985.

³⁸ Se Chernin, som utvecklat sambandet mellan spädbarnets upplevelser och attityderna till kvinnokroppens mjukhet. För påverkan på klinisk litteratur av den feministisk/kulturella diskussionen av anorexia, se Susan Wooley, "Intensive Treatment of Bulimia and Body-Image Disturbance" i *Handbook of Eating Disorders*, utg. av Kelly D. Brownell och John P. Foreyt, Basic Books, New York 1986, s. 476-502.

³⁹ Historikern Lee Ann Whites har påpekat för mig hur pervers denna kroppssymbolik förefaller när vi tänker på hur en gravid och ammande kropp verkligen ser ut. Tinglasfiguren är i själva verket mera en till männen riktad symbolisk "annons" av den kvinnliga *sjäven* med hem och barn än en bild av hennes fortplantningsdugliga *kropp*.

⁴⁰ Se Banner, s. 283-285.

⁴¹ Det är ingen tillfällighet, antar jag, att Dolly Parton som nu gått ner i vikt till ca 50 kg och verkligen ser ut som om hon skulle kunna gå av på mitten om det börjar blåsa, öppnade sin nya show med en replik som syftade på dess antefeministiska grundton: "Jag ska spräcka ändan för att ge er en glad stund!" (Nog är hon väl redan delad där?) Hennes TV-personlighet är numera undergiven, vädjande, tjänande; det är helt klart att de som regisserar hennes framträdanden utnyttjar reaktionen på hennes minskade kroppsfäng. Partons kroppstyp är naturligtvis inte androgyn. Snarare är hon liksom *Lyckohjulets* Vanna White (som också gick ner betydligt i vikt under en period i sin karriär, och är fast besluten att fortsätta att vara smal) mycket tilltalande för dem som längtar efter en mer "traditionell" kvinnlighet i en tid när kvinnor syns allmer i publika sammanhang och deras makt har ökat väsentligt. Partons och Whites stora bröst för tanken på att bli ammad som ett spädbarn, en moderlig sexualitet. Men efter viktminskningsprogram som siktar på en nästan anorektisk nivå, pryder dessa bröst nu kroppar som är ömtaligt och bräckligt tunna, med späda, spindelmalade armar, och ben som på ett litet föl. Parton och White ger ett intryck av mjölkdropande kvinnlig sexualitet utan att skrämna älskaren med fullvuxna kvinnors makt och förlighet.

⁴² Se min uppsats "The Body and the Reproduction of Femininity: A Feminist Appropriation of Foucault" i *Gender/Body/Knowledge: Feminist Reconstruction of Being and Knowing*, utg. av Susan Bordo och Alison Jaggar, Rutgers University Press, New Jersey 1989, där jag utvecklar dessa tankar.

⁴³ "The Waist Land: Eating Disorders in America" 1985,

Gannett Corporation, MFI Teleprograms. Den analys som presenteras här blir mera komplicerad när det gäller bulimi, där det hungriga "kvinnliga" jaget vägrar att utplånas, och kvinnliga ideal typiskt inte avvisas utan omhulldas. Se också Bordo, "How Television Teaches Women to Hate Their Hungers", *Minor Images*, Newsletter of Anorexia/Bulimia Support, Syracuse, N.Y. 4:1 1986, s. 8-9.

SUMMARY

It is argued that cultural context, or at least some elements of it, has conditioned the flourishing of eating disorders – anorexia, bulimia, and obesity – in our time. The first step in that argument is a decoding of the contemporary slenderness ideal so as to reveal the psychic anxieties and moral valuations contained within it – valuations concerning the correct and incorrect management of impulses and desire. There are two different symbolic functions of body shape and size: the designation of social position, e.g. marking class status or gender role; and the outer indication of the state of the "soul". The "correct" management of desire in the "macro-body" of consumer culture requires a contradictory double-bind construction of the individual personality, inevitably producing an unstable bulimic type of person as its norm, along with the contrasting extremes of obesity and self-starvation. It is argued that these symbolize the contradictions of the "social body". Finally, gender is introduced into the symbolic framework, showing how the cultural management of female desire on the one hand, and female flight from a purely reproductive destiny on the other, have overdetermined slenderness as the current ideal for women.

Susan Bordo
Department of Philosophy
LeMoyne College
Syracuse
New York
13214 USA